

priopćenja – *communicationes*

SUSRET ZA SPOMEN

Ante SEKULIĆ, Zagreb

1. Brojni su članci, rasprave i knjige o zagrebačkom nadbiskupu dr. Alojziju Stepincu, stožerniku Crkve i od listopada 1998. njezinom blaženiku. Čutim osobnu obvezu zabilježiti nekoliko crtica iz povijesnoga razdoblja od 1940. do 1946. u kojemu sam bio svjedok života i rada spomenutoga crkvenog poglavara. Posebni je razlog ovih bilježaka činjenica da sam se osobno susretao s nadbiskupom Stepincem u različitim prigodama. Ne mogu zanemariti činjenicu svoje značajne pripadnosti: rođen sam naime u Bačkoj (ponosno smo govorili *Bačka Hrvatska*) pa me iznenadilo što se malo govori i piše o Nadbiskupovoj zauzetosti za nas i naš život u Podunavlju. Teško mogu prihvatiti pomisao da su propusti učinjeni u skladu s općim šutnjama i prešućivanjima o integralnom dijelu hrvatskog naroda koji živi doduše između dvije velike rijeke, ali je sve do godine 1990. živio u okvirima istih državnih granica s ostalim Hrvatima. Držim svojom nutarnjom obavezom priopćiti nekoliko susreta, činjenica i doživljaja s Ugodnikom Božjim. U ovom javnom svjedočenju ne može biti zanemarena osobna značajka, jer svjedočim i bilježim kao osoba koja ne može (a valjda) i nema pravo preuzeti odgovornost svjedočenja u ime drugih.

2. Iz dnevnoga tiska i katoličkih glasila (*Hrvatska straža*, *Obitelj*) mogu se pročitati vijesti i priopćenja da je zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac pribivao svečanostima i skupovima koje su bački Hrvati održavali u Zagrebu (primjerice *Dan bačkih Hrvata* godine 1940.), poglavito kad se raspravljalo i dogovaralo o ustroju Banovine Hrvatske. No moj osobni susret dogodio se u studenom 1940. Tada je skupina hrvatskih sveučilištaraca, akademičara (*Congregatio academica minor*) održala trodnevne zatvorene duhovne vježbe na Jordanovcu (*Dom duhovnih vježbi*). Voditelj je bio o. dr. *Ivan Kozelj*, isusovac, učeni i iskusni voditelj duša. (U blagovalištu je čitao *Mijo Škvorc*, mladi isusovački bogoslov.) Na svršetku trodnevne sabranosti jutarnju sv. misu slavio je nadbiskup A. Stepinac (na oltaru je uz njega bio voditelj I. Kozelj). Nadbiskup je akademičarima održao kraću homiliju, koja je objelodanjena u *Katoličkom listu*, 90 (1940.), br. 48. str. 556-557. Nakon toga je upriličen zajednički zajutrak s Nadbiskupom u blagovalištu, gdje su sudionici neposredno razgovarali s Nadbiskupom i među

sobom. Na kraju su se skupno slikali na povišenom ulazu u zgradu. (Sliku ću vam u osobnoj pismohrani.) Tada se dogodio moj osobni susret s Nadbiskupom.

Nekoliko dana zatim bio sam dionik Nadbiskupove zauzetosti za mene. Bio sam, naime, s ostalim slušačima na predavanju prof. dr. Antuna Mayera, koji je tumačio latinsku historijsku slovicu svojim malobrojnim studentima; u staroj, glavnoj zgradi, u dvorani XI. bili su nazočni: o. Hijacint Eterović, Josip Haltmayer, Nikola Čolak, A. Usmiani, Ivo Marević, Neda Madirazza i drugi. Među njima sam bio i ja (»brucoš«), kada je u zgradu i u dvoranu upalo redarstvo (neuljudno, grubo); naredilo je profesoru neka prekine predavanje, a nas je »otpratilo« do izlaza iz zgrade gdje su nas ukrcali u »Maricu«. Nisam znao o čemu se radi dok mi u vozilu ne rekoše da je za dan-dva državno slavlje 1. prosinac 1940. te da su izbili neredi. Našao sam se u Đorđićevoj, u tamnici. Ne želim se sjećati doživljaja ondje, jer je ipak sve svršilo (za mene) navečer: oko 22 sata sam pušten. Naknadno mi je rečeno da oslobađanje dugujem zauzetosti Nadbiskupovoj. Netko je, naime, dojavio u Veliko križarsko bratstvo što se dogodilo, a kako sam bio član spomenutog vodstva, priopćeno je o tome »gore na Kaptol«, pa sam tako riješen ostalih postupaka. (Svećenici i redovnici slušači bili su već tijekom dana pušteni.)

3. U razdoblju između 1941.–1946., susreo sam se nekoliko puta sa zagrebačkim Nadbiskupom. Ratni su događaji temeljito potresli svijet, našu Domovinu, i našu Bačku. Ulazak mađarskih postrojbi u Podunavlje uzrokovao je niz poteškoća o kojima nije mjesto pisati u ovom članku. Za bačke Hrvate, poglavito za istaknute osobe crkvenoga i društvenog života, nastali su pogibeljni dani: brojni su uhićeni, mučeni, a među njima crkveni uglednik i prvak narodni *Blaško Rajić* (i njegov kapelan *Lajčo Matković*) koji je izdržao golema tjelesna mučenja. Naš je pak biskup *Lajčo Budanović* već 1. lipnja 1941., prema odluci Nuncijature u Budimpešti lišen svoje službe: »die 1. junii eiusdem anni (id est 1941. A. S.) relevatur a suo officio, decreto vero Exc-mi Nuntii Apostolici Budapestini N., 5451/41 ...« (*Schematismus primus dioecesis Suboticanæ* A. D. 1968., Suboticae, 1968., 28). Budući da sam s propusnicom stigao iz Zagreba na ferije u svoj zavičaj, bio sam osobno svjedokom niza nemilih događaja. Govorilo se već da će biskup Budanović, lišen svoje službe, biti uhićen. Početkom srpnja spomenute godine pozvao me naš Biskup neka poslije sv. mise u osam sati pođem k njemu, ali nikako ne na glavni ulaz u dvor., Poslušao sam ga, a on mi je priopćio da će za sat-dva doći po njega redarstvenici i odvesti ga (ne zna što će mu se dogoditi) pa mi je povjerio pismo za zagrebačkog Nadbiskupa (neka mu ga osobno uručim i kažem što mi je priopćio) te mi je dodao zatvorenu omotnicu u kojoj je bio novac za svećenike-studente u Zagrebu (*Dragutin Karlo Mészáros, Marin Vakoš, Marin Šemudvarac, Albe Šokotić*); njima poručuje neka postupaju prema svojoj razboritosti, a ja neka predam omotnicu kojemu od njih ili pogla-

varstvu na Šalati. Biskupa Budanovića doista istoga dana odveli su iz dvora, a ja sam se poslije podne uputio u Hrvatsku, u Zagreb vlakom do Bogojeva, zatim sam kompom prešao do Erduta, a odatle vlakom do Zagreba. Sljedećeg dana jutro oko 9 sati našao sam se u Nadbiskupskom dvoru.

Nadbiskup Stepinac primio me srdačno s pripomenom da nema puno vremena, jer službeno izlazi, ali mi je nakon primitka Budanovićeve pisma rekao neka ispričam o prilikama, o Biskupu, crkvenom životu u promijenjenim uvjetima. Ispričao sam što sam znao i što mi je biskup Budanović rekao. Nadbiskup je stojeći uz svoj radni stol zamišljeno rekao: »Bože, što će se još sve dogoditi...« Rastali smo se uz Njegov blagoslov. Bio sam zadovoljan što sam uspio obaviti povjerenu zadaću, ali sam bio ganut (možda rastužen) Nadbiskupovom zabrinutošću i ozbiljnošću. Dan-dva kasnije doznao sam da je biskup Budanović doista odveden i zatočen u gornjoj Mađarskoj (nakon stanovitoga vremena, pošto se doznalo gdje se nalazi, posjećivao ga je povremeno *Matiša Zvekanović*, tada upravitelj biskupskih dobara u Baču). O tome smo sa spomenutim posjetiteljem puno puta razgovarali nakon Biskupove smrti. Želim upozoriti na arhivsku građu »slučaja Budanović« i podatke koji su objelodanjeni u *Schematismus archidioecesis Colocensis et Bachiensis* de anno 1942., pag. 31-34. Zatim: *Kalocsai Foegyházmegyvei közlemények*, nr. 2883/41. te pag. 298 i 5/943, pag. 146. – AAS/10/1942.

Spisi iz spomenutog razdoblja čuvaju se u *Biskupijskoj pismohrani* u Subotici, a dio njih nalazi se u Nadbiskupskom arhivu u Kaloči. (Jamačno bi se našlo tragova u pismohrani Nuncijature u Budimpešti.) Nameće se pitanje *što je Nadbiskup zagrebački poduzeo i koliko je uspio u svojim nastojanjima?* Osobno mi je poznato da je Blaško Rajić uskoro bio iz subotičkog zatvora odveden u Franjevački samostan u Budimpeštu, a tijekom 1943. olakšan im je obojici »režim« u zatočeništvu.

Poznato je također da je krajem 1944. kaločka nadbiskupija postavila Budanovića »pro parte illa archidioecesis Colocensis quae tamquam Administratura apostolica regelatur« za generalnog vikara (za Bačku), a poslije je, nakon svršetka rata, vraćen u svoju službu »cum omnibus iuribus, facultatibus et officiis quae ad episcopum residentialem pertinent«.

Žao mi je što u građi o životu i radu Nadbiskupa, koja je objavljena, nisam našao odgovora na postavljeno pitanje, štoviše, »predmet« nije ni spomenut.

4. S Nadbiskupom A. Stepincom susreo sam se nekoliko puta za ratnih godina 1942. – 1944., prigodice, neposrednije pak kada sam ga 1942. posjetio u dvoru zajedno s tada mladim karmelićaninom o. dr. Ladislavom Marinom Markovićem. Mladi je redovnik na proputovanju iz Rima u Bačku, u Sombor i svoj zavičaj Bački Monoštor želio posjetiti hrvatskog metropolitu (već se ozbiljno pregovaralo o osnutku muške karmelićanske zajednice u Hrvatskoj). Našao sam

se u društvu i razgovoru s Nadbiskupom. Neslužbeni razgovor bio je smiren i ozbiljan. Jednostavno se zaključak nametnuo: kad svrši rat bit će prigode za određenije razgovore u novoj zajednici u Hrvatskoj.

Tijekom godine 1942. primio me Nadbiskup u svome uredu kada sam došao u ime mladeži bačkih Hrvata: došlo je, naime, nekoliko mladih učenika iz našega zavičaja na školovanje u matičnoj Domovini pa ih je trebalo smjestiti, pomoći im i opskrbiti ih (bili su u dobi između 14 i 16 godina; među njima je bio *Stipan Marušić*, kasnije istaknuti poslušnik vladajuće stranke.) U kraćem razgovoru Nadbiskup se raspitivao o prilikama, zatim je posegnuo u ladicu svoga pisaćeg stola i pružio omotnicu s pripomenom, ako bude što potrebno neka mu se slobodno obratimo. Sa mnom je bio *Vojislav Pešut*, prijatelj iz Bačke, tada student medicine. Ostali susreti s Nadbiskupom bili su prigodni: priredbe i sastanci Hrvatske katoličke mladeži, uglavnom zabilježeni u tisku (*Hrvatska straža*, *Katolički list*, *Nedjelja*, *Acies ordinata* i dr.).

5. Moj posljednji osobni susret sa zagrebačkim Nadbiskupom dogodio se na Gluhu nedjelju 1945. kada je Nadbiskup bio na završnici trodnevlja duhovne obnove akademske hrvatske mladeži. Voditelj obnove bio je o. dr. Ivan Kozelj, isusovac. Mladež se okupljala u bazilici Presv. Srca Isusova u Palmotičevoj ulici. U završnici, na kraju trodnevlja, spomenute je nedjelje Nadbiskup došao bez »svečanog ulaza«, u dupkom punoj crkvi slavio je sv. misu (uz njega je bio o. Kozelj), a ministrirali smo dvojica: Vojislav Pešut, student medicine, i ja. Bili smo ganuti i ponosni što smo, obojica iz Bačke, imali čast biti tih svečanih trenutaka uz Poglavara naše Crkve. Bili su odlučni dani rata na izmaku; hrvatska je zbiljnost bila veoma ozbiljna i pogibeljna, a Nadbiskup je s oltara jasno, odlučno i ponosno izrekao svoju propovijed (posljednju sveučilištarcima), glasno ističući da će ostati uz svoj narod, da neće nikamo ići. O toj propovijedi se puno govorilo, pisalo, o njoj se raspravljalo. Suvišno bi bilo moje razmatranje o njoj. Ali sadržaj, odlučnost i muževna dosljednost koja je zračila iz osobe koja je govorila, ucijepila se u moju nutrinu. (U danima općeg povlačenja, pomutnje i nesigurnosti, ostao sam na svome mjestu: u Domovini, u Zagrebu.) Ne trebam ponavljati što se sve dogodilo jedva mjesec dana nakon spomenutog skupa i propovijedi.

Sljied događaja u Hrvatskoj 1945. i svega što se događalo s Crkvom, Narodom i Nadbiskupom pratili su životopisci. Nas dvojica (ministranti) našli smo se također u skupini »neprijatelja i rušitelja bratstva i jedinstva« – u velikim sudskim procesima: u zavičajnoj Bačkoj našli smo se na optuženičkoj klupi i u tamnici. Nismo bili sami. U patnji je najčešće zajedništvo. »Negdašnji sveučilištarcici« i »ministranti«, zatim »neprijatelji«, utamničeni i »opečaćenici« postali smo liječnici i profesori. (Dr. Vojislav Pešut bio je fiziolog, radio je u Rockfelevojoj; umro je u prosincu 1984.).

* * *

Poticaj za ovaj članak treba tražiti u davnom susretu Nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca i biskupa Lajče Budanovića u Subotici godine 1938. U mladosti sam slušao o tom susretu od dobnijih prijatelja (Franjo *Vujković*, Albe *Vidaković*, Ivan *Kujundžić*, Aleksa *Kokić* i dr.). Opetovali su značajnu rečenicu u kojoj je Budanović izrazio svome Gostu iz Zagreba bojazan, stanoviti strah. Rekao mu je svoj strah; boji se da će nas Zagreb – zaboraviti. Nadbiskup je o tome zabilježio u svome dnevniku Biskupovu misao, strah – molbu.

U ovim povijesnim zbivanjima to sam imao na umu pišući ovaj članak. Po-najprije to. Uvjeren, u osamljenosti zavičaja, u Nadbiskupovo načelo: »U Tebe se, Gospodine, uzdam...«, Da. U Tebe. Jedinoga i Moćnog.